

EUROPSKA UNIJA KAO UNIJA RAVNOPRAVNOSTI: RODNA RAVNOPRAVNOST OD GRAĐANSKOG DO KAZNENOG PRAVA / THE EUROPEAN UNION AS A UNION OF EQUALITY: GENDER EQUALITY FROM CIVIL TO CRIMINAL LAW

Atanas Kozarev¹, Suzana Malešić², Dzoko Dikov³, Dženita Čakić⁴

¹MIT University, Skopje, Republika Sjeverna Makedonija

²Slobomir P Univerzitet, Banja Luka, Bosna i Hercegovina

³Univerzitet Goce Delčev, Štip, Sjeverna Makedonija

⁴Internacionalni univerzitet Travnik, Aleja Konzula – Meljanac bb, 72 270 Travnik, Bosna i Hercegovina
e-mail: kozarev.atanas@yahoo.com, suzanamalesic@gmail.com, advokatdzokodikov@yahoo.com, dzenita.mameledjija@iu-travnik.com

Stručni članak

<https://www.doi.org/10.58952/zr20251403338>

UDK / UDC 305-055.2:34(4EU)

Sažetak

Ostvarivanje temeljnih vrijednosti Europske unije zasnivaju se na demokraciji i jednakosti, te postaju sve izraženije kao zahtjevi feminističkih i demokratskih aktera. Rodna ravnopravnost zahtjeva djelovanje u mnogim aspektima, posebno u borbi protiv nasilja nad ženama. Izazovi raznolikog razumijevanja roda i interseksijski uvidi kompleksni su problemi, nerijetko u povojima, kako u članicama tako i u zemljama posvećenim podršci njihovog članstva u Europskoj uniji. Problemi se ne odnose samo na raznoliko razumijevanje roda, koji prepoznaje samo muškarce i žene, već znatno šire, što izaziva isprepleteni učinak. Radom se pruža uvid u navedeno pitanje, inspiriran vizijom uključive i raznolike demokracije, ali i zaštite prava ugroženih, kako bi poboljšali svoje živote. Radom se razmatra problematika ugrožavanja rodne ravnopravnosti i demokracije, što zahtijeva odgovarajuću uspostavu pravnog sustava i djelovanja u skladu s njim, odnosno njegovog poštivanja od strane svih aktera, bez izuzetka, kako bi se uspostavilo civilno društvo demokracije i jednakosti.

Ključne riječi: pravni sustav, rodna ravnopravnost, borba protiv nasilja

JEL klasifikacija: K360, K380

Abstract

The realization of the fundamental values of the European Union is based on democracy and equality, and is becoming increasingly prominent as a demand of feminist and democratic actors. Gender equality requires action in many aspects, especially in the fight against violence against women. The challenges of diverse understandings of gender and intersectional insights are complex problems, often in their infancy, both in the member states and in the countries committed to supporting their membership in the European Union. The problems do not only relate to the diverse understanding of gender, which recognizes only men and women, but much wider, which causes an intertwined effect. The paper provides insight into the above issue, inspired by the vision of an inclusive and diverse democracy, but also the protection of the rights of the vulnerable, in order to improve their lives. The paper considers the issue of endangering gender equality and democracy, which requires the appropriate establishment of a legal system and action in accordance with it, or its respect by all actors, without exception, in order to establish a civil society of democracy and equality.

Keywords: legal system, gender equality, fight against violence.

JEL classification: K360, K380

UVOD

Ovo je stoljeće obilježeno snažnim i brzim tehnološkim promjenama, posebno vidljivim u sektoru informacijskih tehnologija, što pozornost usmjerava ka upravljanju znanjem, posebno u segmentu prilagođavanja promjenama. Navedeno zahtijeva i kritičko promišljanje o samospoznaji, ali i ograničenjima vlastite stručnosti, uslijed neiscrpnih digitalnih izvora, ali i potrebe prihvatanja različitosti, posebno u odnosu moći temeljene na spolu rasi i drugim čimbenicima diskriminacija. Sloboda izbora omogućava nam dimenziju djelovanja, posebno uslijed individualnosti, koja bi trebala biti prednost u opredjeljenju, a ne temelj uspostavljanja diskriminacija, u odnosu na rodnu ili seksualnu orijentaciju osobe, bez obzira o kojim se pravima radi. Potrebno je osigurati ista prava svim osobama i doprinijeti zajedničkoj viziji, društva u kojem svi ljudi mogu biti drugačiji bez straha. Neophodno je stalno preispitivati sigurnost i osiguravati svima pravo na kritički stav prema jednakostima i zabranama, posebno na temelju različitosti, kako bi se pravni okvir dosljedno i dostatno provodio. Izostanak potpunog priznavanja prava na osobnu slobodu, posebno u pogledu načina života i rodnog identiteta, te seksualna i reproduktivna autonomija nisu dovoljno zaštićene, bilo zakonski okvirom ili njegovom primjenom, što je imperativ u ostvarivanju ravnopravnosti, jednake za sve.

Najistaknutiji problem ravnopravnosti, koji se kroz povijest razvija i na različite načine ispoljava je zanemarivanje i zapostavljanje prava žena, koji se u najgorem obliku ispoljava kao femicid. Kao termin odnosi se na ciljano ubijanje žena zbog njihovog spola, odnosno ubojstva u kojima se žene ubijaju zbog svog statusa žena u društvu, a ne slučajno ili zbog individualnih okolnosti. Okolnosti koje prethode femicidu, gdje su one nerazmjerno često žrtve ubojstva u sadašnjim ili bivšim partnerstvima, su prethodno nasilje intimnog partnera. Posljedica je to njihovog spola, koja se u iskrivljenim poimanjima stvarnosti pravda nepoštivanjem tradicionalnih društvenih i patrijarhalnih uloga, koje počinitelji pripisuju ženama, što je najekstremniji izraz njihove diskriminacije i rodne nejednakosti. Kroz termin femicid razotkriva se i ističe duboko ukorijenjeno nasilje, u društvu i strukturama, koje prerasta izolirane incidente, uslijed patrijarhalnih, strukturno ugrađenih odnosa moći i društvene nejednakosti između spolova.

Kao termin, femicid potječe iz 1976. godine, koji je upotrijebila feministička aktivistkinja i sociologinja Diana E. H. Russell, kako bi se nedvojbeno razlikovalo ubojstvo žena na osnovu njihovog spola od drugih ubojstava [8]. U Latinskoj Americi je rodni aktivizam posebno izražen od sedamdesetih godina prošlog stoljeća, posebno u smislu feminističkih protesta, čiji je predmet bio femicid, da bi termin tek nedavno ušao u javni diskurs Europe. Neizostavno treba napomenuti odgovornost javnih vlasti za ubojstva na osnovu spola, a posebno na činjenicu da brojni počinioci često ostaju nekažnjeni.

1.DRUŠTVO (NE)RAVNOPRAVNOSTI

Tehnološke promjene, posebno društvene mreže i portali, omogućili su da se može pratiti gdje, kada i kako se žene ubijaju, od strane njihovih najbližih, bivšeg muža, sadašnjeg partnera ili progonitelja. Bez razlike, ugrožene su žene i njihovi članovi obitelji, najčešće djeca, u djelima pokušaja ili ubojstva, koja su počinili muškarci i nisu se dogodila slučajno. Podaci ukazuju na to da se radi o izoliranim incidentima, niti drama privatnih veza, nego su to najrazornija kršenja ljudskih prava, koja nerijetko prolaze nekažnjeno, posebno u Latinskoj Americi, Indiji, Pakistanu i drugdje, gdje se njeguje kultura da žene pripadaju muškarcima, kojima je dozvoljeno da ih zatvaraju, siluju, tuku i ubijaju, kao da se radi o njihovoj svojini.

Nasilni su to zločini protiv žena koji se dešavaju među nama, u susjedstvu, iza zatvorenih vrata, vani, te da bi se suprotstavili takvim strašnim djelima, cjelokupni se društveni sustav mora promijeniti [2].

Potrebno je stvoriti cjelokupno javno mnijenje koje će osuditi patrijarhalne strukture da svojom usmjerenosti na dominaciju navode počinitelje da vjeruju da imaju pravo na odmazdu i kažnjavanje drugih za njihovu bol, nasiljem ili čak smrću.

2. NORMATIVNO OBLIKOVANJE I POTPORA U ZAŠTITI RAVNOPRAVNOSTI

Društveni odnosi se ne mijenjaju preko noći, isto kao što se pravnim normama ne mijenja nužno svijest ljudi. Čak i danas, sudske presude u slučajevima femicida nerijetko rezultiraju blagim kaznama, u slučajevima kada muškarci ozlijede ili ubiju svoje partnerice, koje se žele ili su se već odvojile od njih. Problem prepoznavanja i procesuiranja femicida kao i drugih zločina, poput ubojstva ili ubojstva iz nehata, treba biti zajamčen zasebnim krivičnim djelom femicida u svakom kaznenom pravu. Evidentno je da problem nije porijeklo, nego spol.

Bez obzira na ekonomski razvoj društva, rodna neravnopravnost je zastupljena, te je potrebno uložiti značajne napore svih, kako bi se kroz javno mnijenje mijenjala i svijest, posebno o femicidu i tako gradilo društvo ravnopravnosti. Prihvaćajući međunarodne standarde o prevenciji i suzbijanju nasilja nad ženama, kao njihova potpisnica, Bosna i Hercegovina ima jasno deklarativno opredjeljenje za osiguravanjem zaštite od nasilja nad ženama i rodne diskriminacije, te je stoga dužna zaštititi sve osobe od neljudskog i ponižavajućeg postupanja, kao i osigurati pravo na pravično suđenje i pravo na privatni i obiteljski život, oslobođen od spolne diskriminacije [6].

Unatoč tome, sve je evidentniji rast nasilja i njegovih neželjenih ishoda. U tu svrhu, ponajprije kao posljedice aktivizma nevladinih organizacija, u federaciji Bosne i Hercegovine je u odredbe kaznenog zakonodavstva uveden pojam femicida, dok je u Republici Srpskoj Nacrt Zakona o femicidu, na zahtjeve konzervativnih aktivista, kao prijedlog povučen iz skupštinske procedure. Premda u Bosni i Hercegovini ne postoji zvanična statistika o broju žrtava femicida, a jedan od razloga za to je i što femicid nije predviđen kao zasebno krivično djelo. Statistička vidljivost bila bi značajna jer bi omogućila preciznije praćenje ovih slučajeva, te mapiranje i razvoj odgovarajućih mjera i omogućilo bi se jasnije prepoznavanje specifičnosti ubistava žena zbog njihovog roda [4]. Prema podacima Agencije za ravnopravnost spolova, u Bosni i Hercegovini je, u periodu od početka 2023. do kraja 2024. godine, ubijeno tridesetpet žena, od čega u Federaciji Bosne i Hercegovine tridesetjedna, a u Republici Srpskoj četiri. U dvadesetdva predmeta ubojstva, koja se vode pred nadležnim organima, su donesene presude ili su predmeti završeni na drugi način, dok je, zaključno s početkom 2025. godine, još trinaest predmeta bilo u postupku pred pravosudnim organima [7].

Koliko su brojke zabrinjavajuće govore i podaci o femicidu u Njemačkoj, koji je samo u 2024. godini, od strane 315 počinitelja, odnio brojne živote, i to 165 žena, šest djevojčica, uzrasta dvije, pet, šest, devet i dvije od petnaest godine, te jednog devetogodišnjeg dječaka, četiri muškarca i jednog djeteta od tri godine, koji su svi umrli od posljedica nasilja počinjenog od strane njihovog partnera, bivšeg muža, poznanika, rođaka, životnog partnera, brata, sina, oca, kolege iz razreda, susjeda, itd., dok je broj povrijeđenih daleko veći [1]. Problem je što se, u kontekstu nasilja intimnog partnera, najčešće uslijed razdvajanja, ubojstvo ne klasificira kao femicid, gdje sudovi ne uobličuju da nasilne veze karakteriziraju moć i kontrola, nego počinitelju zločina, pripisuju osjećaje gubitka i navodnu opravdanu posesivnost, što redovito ima olakšavajući učinak na izricanje kazne.

Navedeno se u presudama procjenjuje kao motiv za kvalifikaciju djela kao ubojstva, gdje se razmatra da razdvajanje potiče od žrtve, a optuženi, kroz djelo, sebe lišava onoga što zapravo ne želi izgubiti, što je u suprotnosti s pravnim zahtjevima međunarodnih sporazuma kao što je Istanbulska konvencija [3].

Uzroci nasilja, posebno nad ženama, u obliku femicida, su složeni i višestruki. Kao uobičajeni faktor, koji može doprinijeti takvim djelima, struka navodi ljubomoru i posesivnost, uslijed čega muškarci mogu osjećati ekstremnu ljubomoru i vjerovati da imaju pravo kontrolirati svoje partnerice. Iz toga proizlazi i potreba za moći i kontrolom, gdje pojedini muškarci nasilje vide kao sredstvo za iskazivanje moći i kontrole nad svojim partnericama. Različito, patološko, poimanje društvenih normi i rodni uloga, prije svega tradicionalnih shvaćanja muževnosti, koja potiču agresiju i dominaciju, isto tako mogu dovesti do nasilnog ponašanja.

Ne treba zanemariti niti probleme mentalnog zdravlja i poremećaje ličnosti, koji mogu povećati rizik od nasilnog ponašanja, ali i prošla iskustva nasilja, gdje struka ukazuje na to da muškarci koji su doživjeli ili svjedočili nasilju u djetinjstvu mogu imati veću vjerojatnost da i sami postanu nasilni. Zloupotreba supstanci, poput droga i alkohola, može smanjiti inhibicije protiv nasilja i povećati agresivno ponašanje. Jedan od uzroka su i anksioznost uslijed razdvajanja ili gubitka veze, koja može dovesti do ekstremnih reakcija kod nekih muškaraca.

Zasigurno je lakše identificirati moguće uzroke u problematičnom ponašanju, koje u konačnici može imati ishod u femicidu, nego iste otkloniti, odnosno sustavno djelovati na otklanjanju uroka femicida. Jedan od načina je razvijati empatiju u svrhu suzbijanja patrijarhalnog nasilja, davanjem prioriteta perspektivi onih koji su pogođeni i poticanjem razumijevanja njihovih iskustava. Patrijarhalno nasilje, ukorijenjeno u strukturama moći, namjerno potiskuje empatiju kako bi održale dominaciju. Oni koji razvijaju empatiju dovode u pitanje takve strukture i prepoznaju čovječanstvo izvan rodni uloga.

Svjedoci smo i suzbijanja takvih inicijativa, kroz književnost, filmsku industriju, izjave u medijima i sl., gdje se kroz empatično zauzimanje perspektive svjesno stavljanje sebe u tuđu ulogu, te povećava spremnost preispitivanja nepravdnosti sustava i uloga u njemu, što u konačnici može dovesti do toga da empatični muškarci rjeđe čine nasilje zasnovano na spolu i vjerojatnije će mu se aktivno suprotstaviti. Istraživanja ukazuju i na to da, iako niska empatija sama po sebi ne predviđa upotrebu nasilja, niska empatija u kombinaciji s visokim nivoom izloženosti nasilju u zajednici značajan je prediktor upotrebe nasilja [5].

U praktičnom smislu, u obrazovne programe, posebno one koji promoviraju empatiju, poželjno je uključiti radionice, gdje muškarci i dječaci uče razmišljati o emocijama i razumjeti ženske perspektive, te osigurati istraživanja s mjerljivim uspjehom u smanjenju nasilja, kakvi su zastupljeni u Švedskoj. U Njemačkoj postoje inicijative poput Männerarbeit (Muški rad), koja potiču muškarce na preispitivanje toksičnih pojmova muškosti [1].

Empatija sama po sebi nije dovoljna, ona se mora primjenjivati u praksi, putem aktivnog izazivanja patrijarhalnih struktura, bilo kroz politički angažman, podršku žrtvama ili prekidanje tišine u društvenim krugovima, gdje ju mnogi aktivisti vide kao prvi korak ka stvaranju solidarnosti i pokretanju strukturnih promjena. Aktivizam mora biti vidljiv i u preventivnim mjerama, kako bi se osiguralo podizanje svijesti o potrebi edukacije, koja će različitim obrazovnim programima o zdravim vezama, rodnoj ravnopravnosti i posljedicama nasilja, pomoći u promjeni stavova. Prevencija je značajna i kroz zakonski okvir, koji je kao takav dobro izgrađen i primjenjiva, ali samo uz implementaciju smjernica za potporu ženama, u opasnim situacijama, koje se moraju dodatno osnažiti.

Ne smije se zanemariti niti pristup psihološkoj pomoći, koji, na žalost, osobe nerado prihvaćaju osjećajući se stigmatizirano, premda pružanje potpore muškarcima s problemima mentalnog zdravlja ili nasilnim ispadima može pomoći u podršci potencijalnim počiniteljima nasilja u ranoj fazi.

Često zanemarinano prijavljivanje raznovrsnih oblika zlostavljanja, iz različitih razloga, dovodi do kasne intervencije faktora rizika, koju bi trebalo poticati, čim postoje određeni znakovi ljubomore ili kontrolirajućeg ponašanja u vezama.

Uz mjere prevencije, potrebno je izgraditi i odgovarajući sustav potpore za žene, prije svega, osiguranje sigurnih utočišta i mreža potpore ženama koje doživljavaju nasilje ili su ugrožene nasiljem. U tu svrhu postoje različiti oblici potpore, kao što su telefonske linije za pomoć, savjetovališta, skloništa za žene i pravne podrške. Važno je da žene znaju gdje mogu pronaći pomoć i da im se pruži podrška u njihovoj odluci da je traže.

Bez djelovanja umjerenog na muški rod, neće se riješiti problemi femicida. U tu je svrhu poželjno provoditi inicijative za podizanje svijesti muškaraca o toksičnoj muževnosti i utjecaju nasilja na žene, te ih ohrabrivati da djeluju kao saveznici protiv nasilja. Važno je djelovati u zajednici, uključivati ju u promoviranje različitih projekata, kako bi se ojačala društvena kohezija i stvorilo podržavajuće okruženje. Djelovanje osoba iz neposrednog okruženja, kroz pozitivne inicijative može pomoći u smanjenju izolacije.

Posebno je potrebno njegovati odgovarajući motivirajući pristup rehabilitaciji od svih vrsta ovisnosti. Putem realizacije programa za borbu protiv zloupotrebe droga i alkohola može se indirektno pomoći u smanjenju rizika od nasilnog ponašanja.

Pravne reforme i kampanje, u smislu jačanja zakonskih rješenja, protiv nasilja u porodici i femicida, te poboljšanja pristupa pravnoj zaštiti za žrtve, nužni su dio sveukupne borbe protiv nejednakosti i nasilja nad osobama ugroženim od nasilničkog ponašanja, koje se ne ogleda samo u fizičkom nasilju, te njima ukazivati na brojne oblike izraženog nasilja, kako bi se oni u početku prepoznali i na vrijeme zaustavili, kako bi izbjegli femicid.

ZAKLJUČAK

Ako je femicid je ubojstvo žene jednostavno zato što je žena, onda se radi o ubojstvu vođenom idejom o rodnoj nejednakosti, egzekutora muškarca, čiji se način razmišljanja može opisati na način samo on može odlučivati i da treba pokazat tko je glavni. Osobu promatrajući kao predmet, kroz prizmu svojine, koju, ako on ne može imati, onda je nitko drugi ne može imati. Zločini su to protiv žena, koje su najranjivije i kao žrtve vjeruju počinitelju, specifične za spol, prethodno izložene nasilju, žrtvujući se za obitelj i stečene društvene norme.

Zastrašujuće je to što se femicid promatra kroz brojke, umjesto da se gase ljudski životi i njihove emocije, te da im nema povratka, te da se nasilje zasnovano na spolu moglo spriječiti. Uz pitanje postupanja sudova u kaznenim postupcima za nasilje nad ženama, kao i slučajevima ubojstva žena od strane sadašnjih ili bivših partnera, otvaraju se i pitanja sankcioniranja nepravde, ali i osude javnosti, te kakvi se signali pojedinačnim presudama šalju u javnost. Osuđuju li se zločinci za ubojstvo s namjerom, te kakve posljedice imaju presude. Sučeljavanje žrtve, ili ožalošćenih s okrivljenikom i osuđenikom, koji provodi više ili manje vremena u zatvoru, ostavlja diskutabilne posljedice. Otvaraju se pitanja, kao što su doživljavaju li suci ljutnju ili razočaranje počinioca, ili smatraju da je to izraz njegove posesivnosti, gdje se sudska odluka zasniva se na toku događaja, motivaciji počinioca, njegovom ponašanju prije i poslije čina i njegovoj biografiji, umjesto na težnji za moći i kontrolom. Postupanja u slučaju femicida sada su dobila i pravnu osnovu, kako bi se moglo na jedinstveni način okriviti i suditi za djela klasificirana kao femicid. U skladu s ozakonjenjem femicida, potrebno je analizirati buduću dosljednost u primjeni zakona i pozivati na obveznu obuku o nasilju zasnovanom na spolu, svih javnih tužioca i sudaca, ali i vršiti stalnu promociju rodne ravnopravnosti i problema nasilja u javnosti.

LITERATURA

- [1] Femizid Deutschland 2024 – Wir fordern Ursachenbekämpfung. Dostupno na: <https://www.onebillionrising.de/femizid-opfer-meldungen-2024/> (18.11.2025.).
- [2] Gaber-Damjanovska, N., Gajdova, G. (2023): Femicide in the Republic of North Macedonia: The state of affairs, the legal framework and the judicial practice (2018-2022). The AIRE Centre (Advice on Individual Rights in Europe)
- [3] Istanbulska konvencija. Dostupno na: <https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2024/04/Istanbul-Convention-IBC-QA-updated-16-July-2020.pdf> (18.11.2025.).
- [4] Lakić, D., Malešić, S. (2025): Uloga feminizma i jačanje zakonodavnog okvira protiv nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini. *STED Journal*, 7(1), 100-109.
- [5] Palmeri Sams, D., Truscott, S.D. (2004): Empathy, Exposure to Community Violence, and Use of Violence Among Urban, At-Risk Adolescents. *Child & Youth Care Forum*, 33-50. Dostupno na: <https://doi.org/10.1023/B:CCAR.0000013756.88343.5f> (18.11.2025.).
- [6] Radončić, Dž. (2023): Zaštita žena od nasilja u pravosudnom sistemu Federacije Bosne i Hercegovine: Analitički izvještaj o praćenim krivičnim postupcima u predmetima rodno zasnovanog nasilja pred sudovima u Federaciji BiH. Zenica: Centar ženskih prava Zenica.
- [7] Statistika o predmetima ubistava žena u periodu 2023-2024. Godina. Dostupno na: <https://arsbih.gov.ba/statistika-o-predmetima-ubistava-zena-u-periodu-2023-2024-godina/> (18.11.2025.).
- [8] Zimmer, G. (2022): Femizide in Deutschland – (k)ein einzelfall Fakten und Hintergründe zur Gewalt gegen Frauen. Berlin: Rosa-Luxemburg-Stiftung. Dostupno na: https://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/sonst_publicationen/Broschur_Femizide_web.pdf (18.11.2025.).